

تحلیل روابط روستا شهری در توسعه منطقه‌ای

مطالعه موردی: مجموعه شهری مشهد^۱

مطهره مقیسه^۲ - فارغ‌التحصیل کارشناسی ارشد رشته برنامه‌ریزی منطقه‌ای، دانشگاه تهران، تهران، ایران.
اسفندیار زبردست - استاد، گروه شهرسازی، پردیس هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۶/۱۷

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۵/۲۹

چکیده

در برنامه‌ریزی منطقه‌ای، لزوم اتخاذ رویکرد فضایی که تمام سکونتگاه‌های منطقه را مورد توجه قرار دهد، بسیار حائز اهمیت است. اما نگاه موجود نقطه‌ای به سکونتگاه‌های شهری و روستایی در کشور، سبب شکل‌گیری نوعی از توسعه منطقه‌ای متناسب با همین نگاه و رویکرد شده است. حال آن که با در نظر گرفتن روابط این دو سکونتگاه در برنامه‌ریزی، می‌توان روستاها را به عنوان یکی از مراکز اصلی تولید غذایی کشور و مکانی که ساکنان آنها اغلب شهرهای آینده است، مورد توجه قرار داد. از مشکلات مراکز شهری بزرگ کاسته و سکونتگاه‌های پیرامونی آنها را نیز تقویت نمود. در این میان مجموعه شهری مشهد با برخورداری از نقش فرامنطقه‌ای زیارتی مشهد، مهاجرپذیری زیادی از سمت دیگر سکونتگاه‌ها داشته و این موضوع بیش از هر چیز، رابطه بین شهر و روستا و تأثیر محسوس آنها بر توسعه یکدیگر را در این منطقه نشان می‌دهد. بر این اساس، این پژوهش برای بررسی روابط روستا شهری، دو نوع نظریه در حوزه ارتباط بین سکونتگاه‌ها شامل نظریات سلسله مراتبی اندازه مبنا (مکان محور) و سلسله مراتبی شبکه مبنا (جریان محور) را مورد توجه قرار می‌دهد. در ابتدا به کمک دسته نخست نظریات، پس از تدوین شاخص‌های مکانی، به روش تحلیل عاملی، با سطح‌بندی شهرها و روستاها، جایگاه هر سکونتگاه در مجموعه شهری مشخص می‌شود. دسته دوم نظریات شاخص‌های بررسی روابط شهر و روستا شامل انواع روابط اقتصادی، خدماتی و سازمانی را ارائه می‌دهد که وضعیت هر یک از طریق مصاحبه عمیق با ساکنان روستاها به دست می‌آید. به کمک اطلاعات این شاخص‌ها و جمع‌بندی از تلفیق یافته‌های مربوط به شاخص‌های مکانی و جریانی به دست آمده، نوع توسعه شکل گرفته در مجموعه شهری مشهد مشخص شده و پس از آن روستاها برحسب موقعیتشان نسبت به کلانشهر و شهرها تقسیم‌بندی می‌شوند. در نهایت این پژوهش علل روابط روستا شهری کارآمد را مشخص می‌کند تا در برنامه‌ریزی منطقه‌ای و حرکت به سمت توسعه متوازن منطقه‌ای مورد توجه قرار گیرد.

واژگان کلیدی: رابطه روستا-شهری، توسعه متوازن، شبکه منطقه‌ای، مجموعه شهری مشهد.

۸۵

شماره سی

بهار ۱۳۹۸

فصلنامه علمی-پژوهشی

مطالعات شهری

تحلیل روابط روستا شهری در توسعه منطقه‌ای

۱ این مقاله برگرفته از پایان نامه کارشناسی ارشد است.

۲ نویسنده مسئول مقاله: mo3r638@gmail.com

۱. مقدمه

منطقه مجموعه شهری مشهد با ۷۰۰ روستا و جمعیت بیش از چهار میلیون نفر (Statistics Center of Iran, 2011) بین سایر مجموعه‌های شهری کشور، کمترین تعداد مراکز شهری را داراست. در واقع جریان‌های بین کلانشهر مشهد و مراکز اطراف آن، که در شکل‌گیری مجموعه شهری مشهد تأثیر بسزایی داشته، اغلب بین روستاها و شهرها رخ داده و روابط بین شهرها و شهرمشهد سهم کمتری در این رابطه دارد (Mashhad regional plan, 2006). از طرفی وجود بارگاه امام رضا علیه السلام در مشهد به عنوان اصلی‌ترین عامل جذب جمعیت، در طول سالیان متمادی، شهر مشهد را به یکی از شهرهای بزرگ ایران تبدیل نموده است؛ به طوری که طی سال‌های ۲۰۱۱ تا حدود ۳۴۰ هزار نفر بر جمعیت این شهر افزوده شده است.

با این حال این رشد، پیامدهای دیگری نیز داشته است. با تخلیه شدن اغلب روستاها به سمت سکونت دائم در مشهد (خالی از سکنه شدن ۳۰ درصد از روستاهای این منطقه) قابلیت‌های مطلوب کشاورزی که پاسخگوی اغذیه حجم عظیم جمعیت زائران و مسافران این منطقه بود، رو به اضمحلال است. ظهور سکونتگاه‌های غیررسمی در نتیجه مهاجرت فرستی نواحی پیرامونی و کمبود خدمات سایر شهرها، کمبود آب کلانشهر و... از دیگر مسائل مهم به وجود آمده است.

در این میان تبدیل روستاها به شهرها، از جمله راهکارهایی است که بومیان منطقه برای عدم مهاجرت به مشهد و ارتقای محل سکونت خود به کار بسته‌اند. ۷ شهر واقع در مجموعه شهری مشهد (فریمان، چناران، طرقبه، شاندیز، فرهادگرد، رضویه و گل‌مکان) طی سال‌های ۱۹۵۶ تا ۲۰۰۶، به شهر تبدیل شده‌اند (Zanganeh, et al., 2013). بدین ترتیب پدیده تبدیل روستاها به شهرها، از دیگر عواملی است که ضرورت توجه به روستاها را در امر برنامه‌ریزی خاطر نشان می‌سازد.

توجه به جریان‌های روستا شهری ضمن در نظر گرفتن جایگاه مکانی هر سکونتگاه از فرضیه‌های پژوهش برای حل مسائل نام برده در منطقه است. همین‌طور این پژوهش، این سؤال اساسی را مطرح می‌سازد که توسعه منطقه، با نوع جریان‌هایی که بین شهر و روستا رخ می‌دهد، چه ویژگی‌هایی پیدا می‌کند و چه رابطه‌ای میان این دو وجود دارد؟ طبقه‌بندی روابط موجود بین روستاها و شهرها و بررسی علل به وجود آمدن این روابط و در نهایت علل شکل‌گیری روابط روستا شهری کارآمد از دیگر یافته‌ها در خلال رسیدن به پاسخ اصلی است.

۲. روش

این تحقیق از نوع تحلیلی-کاربردی بوده و از طریق روش استقرایی انجام شده است. در این تحقیق ابتدا دو حوزه نظریات سلسله مراتبی اندازه مینا و دوم حوزه نظریات سلسله مراتبی شبکه مینا مورد بررسی قرار می‌گیرد. در ابتدا به کمک دسته نخست نظریات، جایگاه هر سکونتگاه (شهر و روستا) به وسیله روش تحلیل عاملی از حیث شاخص‌های مکانی در مجموعه شهری مشهد مشخص

می‌شود. گفتنی است که اطلاعات شاخص‌های مکانی از آمارهای موجود مرکز آمار ایران و نیز طرح‌های در دسترس مانند طرح ناحیه‌ای مشهد اتخاذ شده است.

در مرحله بعد شاخص‌های بررسی روابط شهر و روستا تهیه گردید که شامل انواع روابط اقتصادی، خدماتی، فیزیکی، سازمانی و جمعیتی است و این‌گونه دسته دوم نظریات، وضعیت جریان‌ها به سمت هر سکونتگاه را تبیین می‌کنند. اطلاعات این شاخص‌ها از طریق مصاحبه عمیق با ساکنان آگاه‌تر روستاها (عمدتاً اعضای شورا و دهیارها) حاصل شده است. نقشه‌های مربوط به جریان‌های مختلف نیز از طریق درج امتیاز روابط بین سکونتگاه‌ها در نرم‌افزار سیستم اطلاعات جغرافیایی (جی‌آی‌اس) تهیه گردید. در نهایت با تلفیق یافته‌های به دست آمده از دو حوزه پژوهش (تحلیل شاخص‌های جریان محور و مکان محور)، نتایج پژوهش به دست آمده است.

۳. چارچوب نظری

۳.۱. انواع پیوندهای روستا شهری

پیوندهای روستا شهری را طبق شاخص‌ها و رویکردهای مختلفی می‌توان بررسی کرد. اهم این رویکردها که در این پژوهش بیشترین استفاده را داشته، در تقسیم‌بندی زیرارائه شده است.

- پیوند در عرصه فضا مانند جریان افراد، کالا، سرمایه، اطلاعات، فناوری و حتی مواد زائد.
- تعامل در سطح بخش‌ها (تعامل بخشی) شامل فعالیت‌های روستایی که در نواحی شهری انجام می‌شوند. کشاورزی شهری یا فعالیت‌هایی که اغلب به عنوان شهری طبقه‌بندی می‌شوند. (صنعت خدمات) اما در نواحی روستایی نیز وجود دارد (Saedi, 2008).

۳.۲. نظریات فضایی مرتبط با روابط نظام سکونتگاهی

در نظام فضایی دو نوع نظریات روابط مکان محور و سلسله مراتبی اندازه مینا و نظریات جریان محور و شبکه‌ای را می‌توان در نظر گرفت. درک این نظریات در شناخت این که مجموعه شهری مشهد در حال حاضر به کدام صورت فضایی نزدیک‌تر است، کمک می‌کند. جدول شماره ۱ مقایسه میان این دو نوع نظریات را ارائه داده است.

مهم‌ترین نظریات سلسله مراتبی اندازه مینا شامل نظریه‌های مکان مرکزی، قطب رشد، مرکز-پیرامون، مراکز رشد روستایی، روستا-شهری و عملکردهای شهری در توسعه روستایی است. در رابطه با قطب رشد (به عنوان یکی از مهمترین نماینده‌های این نظریه) لازم است اشاره شود که صاحب‌نظران این دیدگاه اعتقاد دارند که شهرها نسبت به روستاهای پیرامون خود، قطب رشد محسوب می‌شوند و توسعه پیرامون را مهیا می‌سازند. این افراد با بهره‌گیری از اثر قطبی شدن و اثر انتشار تدریجی یا رخنه به پایین، سازوکار تأثیر شهرها بر روستاها و نواحی پیرامون را بیان می‌کنند (Gharebaghiyan, et al. 2002).

جدول شماره ۱: مقایسه نظام سلسله مراتبی اندازه مبنا در مقابل نظام سلسله مراتبی شبکه‌ای

سلسله مراتب اندازه مبنا	سلسله مراتب شبکه مبنا
تعداد ثابت سطوح فضایی	تعداد متغیر سطوح فضایی
افزایش کارکردهای اقتصادی متناسب با افزایش سطوح فضایی، ارتباط کارکردها با سطوح فضایی	مجموعه‌های متغیر کارکردهای اقتصادی در سطوح فضایی مشابه
توزیع برابر و یکنواخت جمعیت شهری در منطقه	توزیع نابرابر و غیریکنواخت جمعیت شهری در منطقه
وجود روابط عمودی بین سکونتگاه‌ها	وجود هر دو روابط افقی و عمودی بین سکونتگاه‌ها

مأخذ: Knaap, 2002

کانون‌های شهری وجود دارد. اما با توجه به محدودیت‌های زمانی و اطلاعاتی، از آنجا که بسیاری از شاخص‌های تحقیق در طرح کالبدی شمال شرق برای استان خراسان رضوی، به منظور سطح‌بندی شهرهای آن محاسبه شده، شاخصی با عنوان شاخص توسعه یافتگی در نظر گرفته شده است که در برگیرنده بسیاری از شاخص‌های به دست آمده از مطالعات است. پس از تدوین شاخص‌ها، کانون‌های شهری به روش تحلیل عاملی، سطح‌بندی شده‌اند. شاخص‌های مورد استفاده در این روش، در جدول شماره ۲ آمده است.

در نهایت پس از انجام تحلیل عاملی در یک فرآیند رفت و برگشتی که اصلاح داده‌ها را موجب می‌شد، سطح‌بندی این کانون‌ها به دست آمد. جدول شماره ۳ نتایج سطح‌بندی شهرها با استفاده از شاخص‌ها را نشان می‌دهد.

همان‌طور که در جدول شماره ۳ مشاهده می‌شود، امتیاز توسعه یافتگی شهر مشهد از دیگر مراکز شهری مجموعه بسیار بیشتر است. همین‌طور شهرهایی با امتیاز بالاتر مانند طرکبه و شان‌دیز به مشهد نزدیک‌تر هستند.

مهم‌ترین نظریات فضایی سلسله مراتبی شبکه مبنا نیز شامل شبکه منطقه‌ای (مایک داگلاس)، شبکه شهری و توسعه چند مرکزی است. همان‌طور که گفته شد، در رویکرد شبکه منطقه‌ای (به عنوان یکی از نماینده‌های مهم این دسته که روستاها را نیز مورد توجه قرار داده است) به بررسی ناحیه و منطقه به صورت یک کل و در ارتباط با اجزای آن می‌پردازد و در این میان نقاط را (چه شهری و چه روستایی) یکسان می‌بیند و اولویت را به بررسی دقیق جریان‌ها و پیوندهای میان نقاط می‌دهد (Saedi & Taghizadeh, 2005) و (Douglass, 1988).

۴. بحث و یافته‌ها

۱.۴. تحلیل مکانی کانون‌های شهری و روستایی

۱.۱.۴. سطح‌بندی کانون‌های شهری

برای تدوین شاخص‌های سطح‌بندی کانون‌ها، از نظریه‌های سلسله مراتبی اندازه مبنا، پژوهش‌ها، تجربه‌ها، اسناد فرادست و شناخت محدوده استفاده شده است. طبق مطالعات صورت گرفته در این پژوهش، بیش از ۱۵ شاخص در رابطه با سطح‌بندی

جدول شماره ۲: شاخص‌های نهایی سنجش سطح توسعه شهرها

معیار	زیرشاخص‌ها	پیشینه پژوهشی
جمعیتی	جمعیت شهری	(Zebardast, et al. 2005) (Asgari. 2012)
	جمعیت شهر به شهرستان	(Zebardast, et al. 2005) (Asgari. 2012)
خدمات شهری	تعداد کشتارگاه، ایستگاه آتش نشانی، میدان میوه و تره بار، گورستان و پارک عمومی	(Zebardast, et al. 2005) (Tavakkoli, et al. 2011) (Asgari. 2012)
مرکزیت خدمات	اشتغال و ارزش افزوده در هر فعالیت	(Ghiyasvand, et al. 2009) (Taghvayi, et al. 2009) (Tavakkoli, et al. 2011) (Zebardast, et al. 2005) (Asgari. 2012) and Moezifar. 2011)
امتیاز توسعه یافتگی	شاخص مستغلات اجاره و فعالیت‌های کاروکسب، دفاتر ادارات مرکزی، جاذبه نقاط شهری، کارگاه‌های صنعتی، سیستم‌های حمل و نقل، واسطه‌گری‌های مالی، حمل و نقل و انبارداری و ارتباطات، آموزش عالی، هتل، درصد نسبت اشتغال مرد و زن به کل جمعیت شهر، بهداشت و مددکاری اجتماعی، نرخ باسوادی زنان و مردان، نرخ باسوادی مردان، فعالیت‌های تفریحی و فرهنگی و ورزشی، گازرسانی شده، سازمان‌ها و هیأت‌های برون مرزی، فعالیت‌های اتحادیه‌های اصناف، اداره امور عمومی و دفاع و تأمین اجتماعی اجباری، معکوس بار تکفل، معکوس خانوار بر واحد مسکونی، معکوس بعد خانوار	Northeast of the country Physical plan (Arse Farnahad advisors)

جدول شماره ۳: سطح بندی شهرهای مجموعه شهری مشهد (براساس شاخص ها و روش تحلیل عاملی)

نام شهرها	جمعیت ۹۰ سال	جمعیت شهر به شهرستان	مرکزیت خدمات شهری	شاخص توسعه یافتگی	مرکزیت فعالیت ها	امتیاز عامل توسعه یافتگی	نوع شهرها	سلسله مراتب مکانی شهرها
مشهد	۲۷۶۲۵۸	۰.۹۰	۶۷۷.۳۷	۰.۹۱	۲۱۹۹.۱۹	۳.۲۶۴	کلانشهر	۱
چناران	۴۸۵۶۷	۰.۳۹	۱۵۵.۱۶	۰.۰۹۱	۸۳.۷۱	۰.۰۶۲	شهر کوچک	۲
طرقبه	۱۶۷۱۸	۰.۶۲	۹۱.۵۱	۰.۰۴۰	۴۳.۰۷	۰.۰۳۶	شهر کوچک	۲
شاندیز	۱۰۴۲۸	۰.۳۸	۱۲۱.۰۹	۰.۰۲۸	۴۳.۰۷	-۰.۱۰۱	شهر کوچک	۳
ملک آباد	۱۴۸۷	۰.۰۰	۹.۰۴	۰.۰۰۶	۲۱۹۹.۱۹	-۰.۱۶۷	شهر کوچک	۳
فریمان	۴۵۴۲	۰.۰۰	۴.۴۹	۰.۰۰۳	۲۱۹۹.۱۹	-۰.۲۰۲	شهر کوچک	۳
رضویه	۳۶۵۵۰	۰.۳۹	۱۱.۱۴	۰.۰۰۴	۵۳.۹۵	-۰.۳۰۵	شهر کوچک	۴
گلمکان	۹۵۳۴	۰.۰۸	۴۰.۰۸	۰.۰۰۳	۸۳.۷۱	-۰.۴۴۰	شهر کوچک	۴
فرهادگرد	۷۶۴۷	۰.۰۸	۲۴.۷۸	۰.۰۱۹	۵۳.۹۵	-۰.۴۴۶	شهر کوچک	۴

سطح اول هر شهرستان که عمده تحولات و روابط با شهرها به وسیله آنها صورت می گیرد، به عنوان روستاهای هدف این مطالعه انتخاب شدند. جدول شماره ۵ نتایج امتیاز توسعه یافتگی این روستاها را نشان می دهد.

براساس جدول، روستاهای سیدآباد در نزدیکی شهر چناران، تپه سلام، ویرانی و جیم آباد در نزدیکی مشهد، بیشترین امتیاز را به خود اختصاص داده اند. تصویر شماره ۲ نقاط روستایی منتخب را به همراه شهرهای سطح بندی شده (مطابق جدول شماره ۳) نشان می دهد.

۲.۱.۴. سطح بندی کانون های روستایی مجموعه شهری

در سطح بندی کانون های روستایی، شاخص های مختلفی مورد استفاده قرار گرفته است که با توجه به نظریه های سلسله مراتبی اندازه مینا، پیوهش های مربوط و محدودیت های دسترسی به داده های موجود، استخراج شده است. جدول شماره ۴ این شاخص ها را ارائه نموده است.

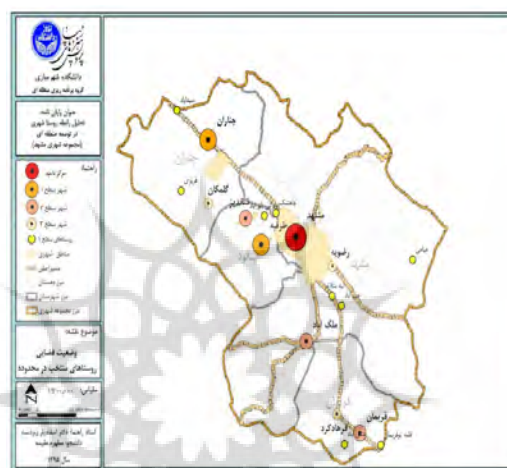
پس از تبیین شاخص ها، با روش تحلیل عاملی، روستاهای هر شهرستان سطح بندی شدند. از آنجا که امکان بررسی جریان های تمام روستاها به شهرها در مرحله بعدی ممکن نبود، روستاهای

جدول شماره ۴: شاخص های سنجش سطح توسعه روستاها

معیار	زیرمعیارها	پژوهندگان
جمعیتی	جمعیت روستایی	(Shakur., et al. 2013) (Hasani Mehr. 2012) (Eftekhari., et al. 2006) (Afrakhte, et al. 2012) (Sepehrdust, 2009)
	تعداد خانوار	(Eftekhari and Aghayari . 2008)
	بعد خانوار	(Eftekhari and Aghayari . 2008)
	نرخ سواد	(Eftekhari and Aghayari . 2008) (Sepehrdust, 2009)
	نرخ رشد جمعیت	(Eftekhari and Aghayari . 2008)
اقتصادی	اشتغال در هر بخش	(Hasani Mehr . 2012) (Eftekhari and Aghayari . 2008) (Afrakhte, et al. 2012)
	نرخ اشتغال	(Afrakhte, et al. 2012) (Eftekhari and Aghayari . 2008) (Kardovani and Niku . 2006)
شاخص مرکزیت خدمات	نوع دسترسی ها	(Sepehrdust, 2009) (Eftekhari and Aghayari . 2008) (Bayat, 2009)
	آب و برق و ...	(Hasani Mehr . 2012) (Bayat, 2009) (Kakadezfuli, 2014) (Kardovani and Niku . 2006) (Sepehrdust, 2009)
	مراکز فرهنگی	(Kakadezfuli, 2014) (Shakur., et al. 2013) (Eftekhari and Aghayari . 2008)
	شورا، شرکت تعاونی، پاسگاه و ...	(Eftekhari and Aghayari . 2008) (Bayat, 2009)
	خانه بهداشت، مدرسه و ...	(Kakadezfuli, 2014) (Eftekhari and Aghayari . 2008) (Bayat, 2009) (Sepehrdust, 2009) (Shakur., et al. 2013)

جدول شماره ۵: جایگاه مکانی روستاهای هدف مطالعه (سطح اول هر شهرستان) در مجموعه شهری مشهد

شهرستان	نام دهستان	نام آبادی	تعداد خانوار	سهم باسوادان	جمعیت ۸۵	جمعیت ۹۰	رشد جمعیت	نرخ اشتغال ۹۰	شاخص مرکزیت	امتیاز توسعه
چناران	چناران	سیدآباد	۱۸۳۹	۰.۷۴	۵۰۳۵.۰۰	۶۷۴۳.۰۰	۱.۰۶	۰.۳۶	۱۱۵.۳۲	۲.۷۸
مشهد	میامی	تپه سلام	۱۲۸۸	۰.۷۳	۳۶۶۰.۰۰	۴۷۱۵.۰۰	۱.۰۵	۰.۳۳	۱۲۲.۷۵	۲.۰۰
بینالود	شاندیز	ویرانی (نورآباد)	۱۱۳۵	۰.۷۷	۳۷۸۷.۰۰	۴۰۶۵.۰۰	۱.۰۸	۰.۳۹	۱۱۷.۰۴	۱.۹۳
مشهد	میامی	جیم آباد	۱۳۳۳	۰.۷۳	۴۱۹۹.۰۰	۴۶۹۳.۰۰	۱.۰۲	۰.۳۸	۵۱.۱۳	۱.۷۶
فریمان	فریمان	قلعه نوفریمان	۹۷۵	۰.۷۲	۳۳۱۰.۰۰	۳۶۵۳.۰۰	۱.۰۲	۰.۳۵	۶۴.۲۰	۱.۳۲
مشهد	میامی	میامی	۶۲۸	۰.۷۱	۶۳۴۰.۰۰	۲۳۳۱.۰۰	۱.۳۰	۰.۳۴	۳۹.۶۹	۱.۰۶
بینالود	شاندیز	چاهشک	۵۰۹	۰.۷۹	۱۵۷۱.۰۰	۱۷۹۴.۰۰	۱.۰۳	۰.۳۳	۱۹.۰۸	۰.۵۷
چناران	گلمکان	فریزی	۴۰۴	۰.۷۳	۸۶۹.۰۰	۱۳۷۶.۰۰	۱.۱۰	۰.۴۰	۳۱.۹۷	۰.۵۰
فریمان	فریمان	عشق آباد	۳۳۸	۰.۷۵	۱۱۳۳.۰۰	۱۲۴۸.۰۰	۱.۰۲	۰.۳۷	۵۴.۷۳	۰.۴۵

تصویر شماره ۱۰: وضعیت فضایی شهرهای منطقه (سطح بندی شده) و روستاهای سطح اول (هدف مطالعه)

۲.۴. تحلیل جریان های روستا شهری

شاخص های تعیین کننده روابط شهر و روستا بیشتر در نظریات داگلاس و راندینلی قابل بررسی است. با این حال سایر پژوهندگان این حیطه نیز بررسی شدند و در نهایت جدول شماره ۶ به عنوان شاخص های بررسی روابط روستا شهری انتخاب شد. گفتنی است که وضعیت جریان جمعیتی از بررسی سایر جریان ها به دست می آید.

۱.۲.۴. روابط اقتصادی

جدول شماره ۷ زیرشاخص های روابط اقتصادی را نشان می دهد. در این جدول، کالاهای غیرضروری و غیرحیاتی، شامل لوازم خانگی و لوازم منزل، مصالح و مواد ساختمانی و... هستند که در سطح بعدی نیازهای ساکنان روستا قرار دارند. با توجه به این که بیان تمام جدول های زیرشاخص ها، در این نوشتار نمی گنجد، توضیح مختصری در رابطه با هر یک ارائه می شود.

جدول شماره ۶: شاخص های بررسی روابط روستا شهری در مجموعه شهری مشهد

پژوهندگان	شاخص ها	رابطه
(Eppler, et al, 2015) (Rezvani, et al, 2014), (Douglass,1998), (Tuerah, 1997) (Mulyana, 20014), (Tacolli,1998), (Mushi. Shitrael,2003), (Adell,2003,1999) (Afrakteh,2001) (Hedayat, et al. 2015) (Saeedi, and Taghizadeh .2005)	جریان کالا (روابط مصرفی) جریان درآمد، روابط تولیدی، جریان نیروی کار	اقتصادی
(Douglass,1998), (Mushi. Shitrael,2003), (Afrakteh,2001) (Saeedi, and Taghizadeh .2005)	فاصله از کانون سکونتگاهی،	فیزیکی
(Rondinelli, 1985) (Eppler et al, 2015), (Douglass,1998), (Mushi. Shitrael,2003), (TUERAH, 1997) (Rezvani, et al, 2014) (Afrakteh,2001) (Hedayat, et al. 2015) (Saeedi and Taghizadeh .2005)	حمل و نقل، زیرساخت، آموزشی، درمانی، تفریحی، تکنولوژیک، اداری	خدمتی
(Tacolli,1998), (Mushi. Shitrael,2003)(Mulyana,20014)(Eppler, et al,2015), (TUERAH, 1997) (Afrakteh,2001) (Hedayat, et al. 2015)	مهاجرت، میزان سفرها	جمعیتی
(Rezvani, et al, 2014)(Rondinelli, 1985) (Mushi. Shitrael,2003) (Afrakteh,2001)	تخصیص بودجه، روابط سازمانی	سازمانی

جدول شماره ۷: شاخص‌های بررسی روابط اقتصادی

نوع جریان اقتصادی	معیارهای بررسی جریان
جریان کالا	محل خرید کالای ضروری، محل خرید کالای غیرضروری
جریان نیروی کار	محل اشتغال، انواع اشتغال (ساکن دائم یا موقت، بومی یا مهاجر)، محل سکونت ساغان
جریان تولیدی	انواع محصولات صنعتی، کشاورزی و دامداری، محل تأمین نهاده‌ها، محل فرآوری، محل فروش و توزیع
جریان درآمد	فروش زمین روستایی

در تأمین کالای ضروری، رابطه شدید بین شهرها و روستاهای هدف وجود ندارد و حتی در صورت مراجعه به شهرها، نزدیک‌ترین شهرها برای رفع نیازمندی‌های ضروری مورد مراجعه روستاییان هستند. اما در تأمین کالاهای غیرضروری، میزان مرکزیت شهرها در داشتن عملکردهای متنوع مورد توجه روستاییان در مراجعه ایشان به شهرهاست و از این نظر اغلب مشهد به عنوان شهر نخست در تأمین کالای غیرضروری روستاییان مورد توجه است.

براساس زیرشاخص‌های جریان نیروی کار، روستاهایی که بیشترین میزان را در فعالیت‌های صنعتی دارند، به میزان کمتری در خارج روستا اشتغال دارند. از طرفی این روستاها به دلیل نزدیکی به شهر مشهد، اغلب به عنوان سکونتگاه ارزان قیمت برای ساغان شهر مشهد و یا شهرهای اطراف مورد توجه قرار می‌گیرند (مانند روستای نورآباد، تپه سلام و جیم‌آباد و چاهشک). روستاهایی که شغل غالب در آنها، کشاورزی و دامداری است، بیشترین میزان مهاجرفرستی در زمینه اشتغال را دارند (مانند قلعه نوفریمان، فریزی و عشق‌آباد).

۲،۲،۴. روابط فیزیکی بین شهر و روستا
یکی از ویژگی‌های اثرگذار بر روابط، فاصله فیزیکی و زمانی روستاها از نزدیک‌ترین شهر، مرکز شهرستان (شهر سطح یک هر شهرستان) و مرکز ناحیه (مشهد) است. به منظور لحاظ امتیاز فاصله از شهرها که بی‌تردید در روابط روستا و شهر اثرگذار است، معکوس فاصله در نرم‌افزار جی‌آی‌اس، وارد شد. جدول شماره ۸ نتیجه بررسی این وضعیت برای روستاهای منتخب است.

در بعد جریان تولیدی، اغلب فروش محصولات به سمت بازار مشهد است، حتی روستاهایی مانند عشق‌آباد که در نزدیکی فریمان هستند، محصولات کشاورزی خود را به مشهد می‌برند. زیرا معتقدند در مشهد محصولات با قیمت بیشتر و سریع‌تر به فروش می‌رسد، مشتری بیشتری دارد و پول نقد به کشاورزان داده می‌شود.

تصویر شماره ۲: جمع‌بندی روابط اقتصادی

جدول شماره ۸: بررسی روابط بین شهرها و روستاها از نظر فاصله فیزیکی

شهرستان	آبادی	فاصله روستا از مرکز ناحیه (مشهد)	فاصله روستا از مرکز شهرستان	فاصله از مرکز نزدیک‌ترین شهر	شهر نزدیک‌ترین
مشهد	تپه سلام	۱۰،۳۳	۱۰،۳۳	۱۰،۳۳	مشهد
مشهد	جیم‌آباد	۲۵،۷۰	۲۵،۷۰	۲۵،۷۰	مشهد
مشهد	چاهشک	۵،۲۲	۵،۲۲	۵،۲۲	مشهد
چناران	سیدآباد	۷۰،۲۹	۱۸،۰۱	۱۸،۰۱	چناران
فریمان	عشق‌آباد	۶۷،۱۴	۷،۴۷	۷،۴۷	فریمان
گلکنان	فریزی	۵۳،۳۹	۲۵،۷۴	۱۵،۱۱	گلکنان
فریمان	قلعه نوفریمان	۷۸،۲۶	۹،۹۲	۹،۹۲	فریمان
مشهد	میامی	۴۲،۴۰	۴۲،۴۰	۴۲،۴۰	مشهد
مشهد	نورآباد	۹،۷۱	۹،۷۱	۹،۷۱	مشهد
بینالود	میانگین فواصل	۴۰،۲۷	۱۷،۱۷	۱۵،۹۹	بینالود

در بعد جریان درآمد، خرید و فروش زمین روستایی در روستاهایی که از رونق اشتغال بیشتری برخوردارند، بیشتر صورت می‌گیرد (مانند روستای تپه سلام و جیم‌آباد). این روستاها مهاجرپذیری بیشتری هم دارند. همین‌طور روستاهایی که از جاذبه گردشگری برخوردارند (مانند میامی) مورد توجه شهرنشینان و دیگر روستاها بوده و برای اوقات فراغت گردشگران و... فروش زمین روستایی و ویلاسازی در آنها صورت می‌گیرد. وجه اشتراک تمام این فروش‌ها، اغلب استفاده از زمین‌ها برای ساخت خانه است و کمتر برای افزایش تولید در زمینه کشاورزی و اشتغال، خرید و فروشی صورت می‌گیرد.

در پایان، پس از امتیازدهی به هر جریان، امتیاز کلی رابطه اقتصادی بین شهرها و روستاهای مجموعه، به وسیله روی هم گذاری لایه‌ها در نرم‌افزار GIS به دست آمد. تصویر شماره ۲ این وضعیت را نشان می‌دهد.

با توجه به تصویر شماره ۲، بیشترین جریان اقتصادی، بین مشهد و دورترین روستاها از آن مانند قلعه نوفریمان و فریزی نیز رخ می‌دهد؛ چرا که این روستاها به دلیل محرومیت (از نظر نبود

و فریزی بیشترین فاصله را از نزدیک ترین شهر خود دارند. روستاهای سیدآباد، عشق آباد و قلعه نوفریمان نیز بیشترین فاصله را از شهر مشهد دارا هستند. با این حال نمی توان وجه اشتراکی بین این روستاها در روابطشان با شهرها مشاهده کرد. چنانچه در ادامه مطالب خواهیم دید، آنچه که بیش از فاصله در جریان های مختلف روستا شهری مؤثر است، نوع مسیرهای ارتباطی و حمل و نقل مورد استفاده است.

۳،۲،۴. جریان خدمات

جریان خدمات شامل جریان خدمات آموزشی (مهد، دبستان، راهنمایی، دبیرستان و...)، درمانی و بهداشتی (مرکز بهداشت، خانه سلامت و...)، خدمات بانکی (عابریانک، پست بانک و...)، تفریحی (پارک و...)، فرهنگی (مسجد و حسینیه، کتابخانه و...)، تکنولوژیک (در بعد جریان اطلاعات و سطح فناوری مانند اینترنت، تلفن، پست و...)، زیرساخت (برق، گاز، آب و...)، مسیر ارتباطی (آزاد راه، راه روستایی و...) و حمل و نقل (راه آهن، اتوبوس، تاکسی، آژانس و...) است که اطلاعات آن از طریق مصاحبه با اهالی به دست آمده است.

به جز روستای فریزی و چاهشک، دیگر روستاها از خدمات ساده (کلید مقاطع) بهره مند هستند و تنها برای دریافت خدمات تخصصی تر (شامل هنرستان و مراکز آموزشی و مراکز آموزش عالی) به شهرها مراجعه می کنند.

تمام روستاها از خدمات ساده مانند مراکز بهداشت بهره مند هستند و برای دریافت خدمات درمانگاه و بیمارستان به شهرهای مجاور مراجعه می کنند. گفتنی است که کمیت این مراکز بهداشتی در روستاها، متناسب با جمعیت متفاوت است. به طوری که روستایی مانند فریزی تنها یک مرکز بهداشت و روستای پرجمعیت تری مانند نورآباد از سه مرکز بهداشتی برخوردار است. در زمینه خدمات فرهنگی نیز تمام روستاها بهره مند از مسجد، حسینیه و کتابخانه بوده و از این حیث با شهرها ارتباطی ندارند. تمام روستاها از خدمات بانکی بهره مند هستند. از دیگر جریان های مالی، دسترسی روستاییان به وام های کم بهره است. برخی وام های مورد استفاده به وسیله روستاییان وام اشتغال زایی با سه درصد کارمزد، وام تعاونی های روستایی با سه درصد کارمزد و وام مسکن روستایی است.

در بعد خدمات تفریحی، برخی روستاها مانند میامی، فریزی و عشق آباد که از جاذبه های زیارتی و گردشگری برخوردارند، کمتر برای تفریح به شهرها مراجعه می کنند. در این میان نزدیکی دیگر روستاها به شهرها و صنعتی بودن روستاها، عاملی است که تمایل برای گذران اوقات فراغت در شهرهای مجاور را بیشتر می کند. با این حال این خدمات به قدری ضروری نیست که روابط زیادی با شهر از این جهت برقرار شود.

از حیث خدمات زیرساخت برق و گاز، روستاهای مورد بررسی جزو آبادی های برخوردار بوده و متصل به شبکه های کلی و مرکزی هستند و از این حیث روابط خاصی با شهرها جز در حل مشکلات به وجود آمده در شبکه تأسیساتی ندارند.

از نظر مسیر ارتباطی، اکثر روستاهای مورد مطالعه در کنار راه های

اصلی یا از طریق راه اصلی یا روستایی به این مسیرها متصل هستند. در این میان روستای تپه سلام و جیم آباد، چاهشک، سیدآباد و قلعه نوفریمان در مسیر آزاد راه بوده و سایر روستاها به راه های روستایی دسترسی نزدیک تری دارند. همچنین از نظر خدمات حمل و نقل عمومی، روستای تپه سلام و جیم آباد با برخورداری از خط راه آهن در مسیر خود بیشترین امتیاز و پس از آن نورآباد با بهره مندی از خط اتوبوس شرکت واحد بیشترین امتیاز را داراست. تلفیق امتیاز تمام زیرشاخص های جریان خدماتی در تصویر شماره ۳ ارائه شده است.

تصویر شماره ۳: جمع بندی روابط خدماتی

مطابق تصویر شماره ۳، بیشترین جریان های خدمات بین روستاها و شهرهای نزدیک رخ داده است. چراکه اغلب خدمات مانند آموزشی، بهداشتی، فرهنگی، بانکی و زیرساخت جزو خدمات ضروری و پر مراجعه محسوب شده و کمترین فاصله و رفت و آمد برای دریافت این خدمات ترجیح داده می شود. عامل مهمی که در تشدید این جریان ها (از طریق تقلیل رفت و آمدها) مؤثر است، وضعیت حمل و نقل عمومی است که بین روستاها و شهرهای نزدیک آن بیش از سایر سکونتگاه ها وجود دارد. با این حال به دلیل اهمیت شهر مشهد خصوصاً در بعد زیارتی و نیز آموزشی، وجود زیرساخت های ارتباطی و حمل و نقل عمومی از اغلب سکونتگاه های منطقه به آن، جریان های خدماتی به این شهر، حتی از روستاهای دوری مانند فریزی و میامی رخ می دهد.

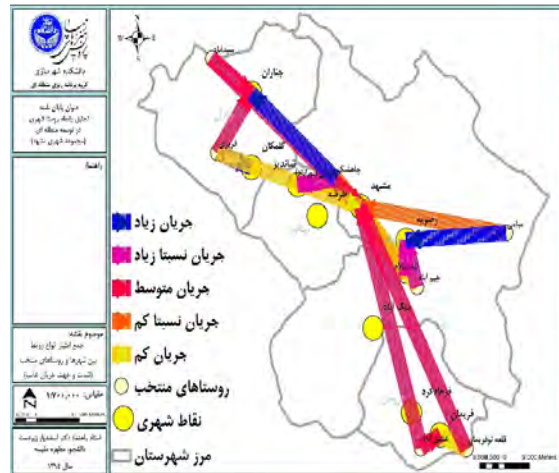
۴،۲،۴. جریان سازمانی

تمام روستاها به شهری که بخشداری مربوطه در آن استقرار دارد، مراجعه می کنند. همچنین محل تأمین اعتبارات روستایی، از سه بخش مالیات بر ارزش افزوده، خودیاری ها (کمک های مردمی اهالی روستا) و سازمان دهیاری ها (از محل بودجه دولت) تأمین می شود. به همین دلیل این موضوع در نحوه ارتباط روستاها با شهر تأثیر مشخصی نداشت.

۵. نتیجه گیری

در پایان، جمع تمام امتیازهای روابط در نرم افزار جی آی اس وارد شده و لایه نهایی که نشانگر ارتباط روستاها با روستاهای اطراف و

شهرهاست، نمایش داده شده است (تصویر شماره ۴). نتایج به دست آمده، در سه موضوع دسته‌بندی شده است که در ادامه بدان پرداخته می‌شود.

تصویر شماره ۴: جمع‌بندی روابط روستا شهری (جمع امتیاز روابط مختلف)

نتیجه شماره ۱: تعیین نوع توسعه منطقه‌ای (براساس تأثیرات متقابل شاخص‌های مکان محور و جریان محور)

متطابق تصویر شماره ۴، اغلب روابط شدت جریان زیاد و نسبتاً زیاد بیشتر از همه بین مشهد و روستاهای منتخب وجود دارد. همچنین این تصویر نشانگر رابطه اندک روستاها با شهرهای سطح دو و سه است. یکی از روشن‌ترین مصادیق در این زمینه، جریان‌های اقتصادی است که در بخش مربوطه علت آن توضیح داده شده بود. روایت گویاتری از تصویر شماره ۴ در جدول شماره ۹ ارائه شده است.

جدول شماره ۹: شدت و جهت جریان غالب بین شهرها و روستاهای منتخب

جهت غالب جریان	نام جریان روستا-شهر	شدت جریان
مشهد، فریمان	فریزی-مشهد، نورآباد-مشهد، جیم‌آباد-مشهد، قلعه نوفریمان-فریمان	زیاد
مشهد	تپه‌سلام-مشهد، میامی-مشهد، چاهشک-مشهد	نسبتاً زیاد
مشهد، چناران، فریمان	قلعه نوفریمان-مشهد، عشق‌آباد-مشهد، سیدآباد-مشهد، سیدآباد-چناران، فریزی-چناران، عشق‌آباد-فریمان	متوسط
رضویه، شاندیز	چاهشک-شاندیز، تپه‌سلام-رضویه، جیم‌آباد-رضویه	نسبتاً کم
رضویه، گل‌مکان	میامی-رضویه، چاهشک-چناران، فریزی-گل‌مکان	کم

تصویر شماره ۵: رابطه بین شاخص‌های جریان محور و مکان محور و نوع توسعه در منطقه مورد بررسی

از مقایسه جدول شماره ۹ با جدول شماره ۳ (سطح‌بندی شهرهای مجموعه شهری مشهد) و جدول شماره ۵ (جایگاه مکانی روستاهای هدف مطالعه) چنین به دست می‌آید که بین رابطه روستاها و شهرها و میزان بهره‌مندی ایشان از شاخص‌های مکانی، رابطه‌ای مستقیم است. بدین صورت که هرچه این شاخص‌ها، خصوصاً مرکزیت در عملکرد و جمعیت، در سطح بالاتری باشد و شهر در سطح فضایی بالاتر قرار گیرد، میزان مراجعه به آن به وسیله دیگر سکونتگاه‌ها بیشتر می‌شود. هرچه مراجعه بیشتر شود، مرکزیت آن تقویت می‌شود. از آنجا که بین شهر مشهد و سایر شهرها از نظر شاخص‌های مکانی، سلسله‌مراتبی وجود ندارد، در بعد جریان نیز، روابط حداکثری بدون رعایت سلسله‌مراتبی به سمت این شهر صورت گرفته است. این جریان‌ها به صورتی است که عمدتاً نیروی کار سایر شهرها و روستاها، ارزش افزوده محصولات کشاورزی و افزایش ارزش افزوده در بخش خدمات را به شهر مشهد اختصاص می‌دهد. هرچند سکونتگاه‌های پیرامونی، در ارتباطشان با شهر مشهد، سود بیشتری را عاید آنها می‌کنند، ولی رشد آنها در مقابل رشد چند برابری مشهد، شکاف بیشتری بین توسعه این سکونتگاه‌ها و شهر مشهد فراهم آورده است. بر این اساس می‌توان گفت نوعی روابط غالباً یک‌جانبه بین مشهد و سایر سکونتگاه‌ها وجود دارد که نمایانگر ساختار فضایی قطبی و تک‌مرکزی از این منطقه است. تصویر ۵ این مفهوم را به صورت خلاصه نشان داده است.

نتیجه شماره ۲: دسته بندی انواع روستاها (براساس ویژگی های مشابه در روابط روستاشهری)

براساس یافته های پژوهش، به دلیل ساختار فضایی حاکم بر محدوده (تک مرکزی و قطبی) بیشترین ارتباط روستاها با شهر مرکزی (مشهد) وجود دارد. با دقت بیشتر چنین به دست می آید که روستاهای محدوده برحسب فاصله فیزیکی با مرکز و قرار گرفتن در مسیرهای اصلی متنهی به آن، دارای وضعیت های نسبتاً مشابهی هستند، به طوری که کل روستاهای محدوده را می توان در سه نوع تقسیم بندی کرد. جدول شماره ۱۰ تقسیم بندی این روستاها با شرح ویژگی هایشان را نشان می دهد.

باتوجه به جدول شماره ۱۰، بیشترین جریان افراد، کالا، خدمات، سرمایه و اطلاعات در روستاهای نوع اول رخ می دهد. در روستاهای نوع دوم این جریان کمتر و در روستاهای نوع سوم به صورتی است که جریان ها متفاوت شده و روند مهاجرت های دائم به شهر مرکزی شدت می یابد.

باتوجه به روندهایی که در هر روستا به دست آمد، به نظر می رسد که بدون دخالت برنامه ریزان، روستاهای نوع اول با توسعه افقی بیشتر شهر مشهد، به شهر الحاق شده و روستاهای نوع سوم در طول زمان خالی از سکنه گردد. در این میان روستاهای نوع دوم می توانند تحت عواملی با به شهر تبدیل شده و یا مانند روستاهای نوع سه، تخلیه گردند. توجه به ویژگی های هر یک از این سه نوع روستا در امر برنامه ریزی ضروری است.

نتیجه شماره ۳: بررسی ویژگی های روابط روستاشهری کارآمد بررسی شدت جریان زیاد و دوطرفه، صورت متفاوت و کمتر دیده شده ای از جریان های منطقه است که لازم است به صورت جداگانه بررسی شود. براساس تصویر شماره ۵ و جدول شماره ۹ و سایر تحلیل ها، چنین به نظر می رسد که رابطه ای اغلب دو طرفه بین روستاهای سطح اول و شهر سطح اول (مشهد) وجود دارد. بدین صورت که محصولات مختلف به وسیله روستاییان تولید شده و فروش و توزیع آن اغلب در شهر مشهد و بسیار کم در شهرهای دیگر شهرستان ها انجام می شود. از طرف دیگر روستاییان برای دریافت خدمات ویژه، مانند آموزش عالی، خدمات ویژه بانکی و... به شهرهای اطراف و برای بهره مندی از تنوع برای خرید کالاهای غیر ضروری به مشهد مراجعه می کنند. جدول شماره ۱۱ این روابط را نشان می دهد.

جدول شماره ۱۱ نشان می دهد که صورت گرفتن چنین رابطه ای در نتیجه وجود پتانسیل هایی است که در این روستاها ایجاد شده است (مانند کارخانه ها و مراکز اشتغال). نزدیکی به کلانشهر مشهد، در تخصیص سرمایه ها برای شکل گیری و تقویت این پتانسیل ها بیش از هر عاملی مؤثر بوده است. اما روستایی مانند قلعه نوفریمان هم با بهره گیری از نقاط قوت خود، توانسته است رابطه دوطرفه و قوی با شهر کوچک نزدیک خود (فریمان) ایجاد کند که نشانگر امکان پذیر بودن ایجاد چنین روابطی در این منطقه است.

جدول شماره ۱۰: طبقه بندی روستاهای مورد مطالعه براساس رابطه با شهر مشهد

روستاها	نام دسته	شرح وضعیت روابط با مشهد
چاهشک، نورآباد (ویرانی)، تپه سلام، جیم آباد	روستاهای نوع اول: قرار گرفته در نزدیکی شهر مشهد (شعاع کمتر از ۳۰ کیلومتر)	روابط شدید با مشهد رفت و آمد زیاد برای اشتغال در کلانشهر یا اسکان در آن. برخورداری از برخی صنایع در داخل روستا و روابط شدید با مشهد برای خرید نهاده ها، فرآوری و فروش محصولات. برخورداری از حمل و نقل مناسب (ایستگاه های اتوبوس به سمت مرکز). بالا بودن قیمت زمین ها و افزایش وضع رفاه روستاییان (به جز گروه کم درآمد). در نتیجه تغییر رو به فزونی زمین های کشاورزی به زمین های ساخته شده، کاهش اشتغال کشاورزی.
سیدآباد، قلعه نوفریمان	روستاهای نوع دوم قرار گرفته در مسیر اصلی ارتباط با کلانشهر و در کنار شهرهای کوچک مهم تر)	روابط متوسط با مشهد. اشتغال غالب در کشاورزی و در عین حال مهاجرت های دائم و موقت به مشهد برای اشتغال (همین طور به شهرهای کوچک چناران و فریمان). اشتغال در برخی صنایع اطراف روستا. مهاجرت های سالانه به شهر مرکزی (عامل کاهش نیروی کار). برخورداری از حمل و نقل متوسط (اتوبوس یا مینی بوس برای رابطه با شهر).
فریزی، عشق آباد و میامی	روستاهای نوع سوم: عدم استقرار در مسیر اصلی مرتبط با کلانشهر (و یا در کنار شهرهای کوچک)	اشتغال کشاورزی و روابط با شهر مرکزی تنها برای مهاجرت های دائم (اشتغال نیروی جوان در شهر مرکزی)، فروش محصولات کشاورزی و دریافت خدمات تخصصی و متنوع. وجود رابطه از طرف شهرها برای پذیرایی از گردشگران و زائران (برخورداری این روستاها از جاذبه های گردشگری و زیارتی). عدم برخورداری از حمل و نقل مناسب (به جز میامی به دلیل تکیه آن بر توان گردشگری).

جدول شماره ۱۱: کیفیت روابط بین شهرها و روستاهای منتخب در حالت شدت جریان زیاد

نام رابطه (روستا- شهر)	کیفیت اصلی جریان	یک طرفه یا دوطرفه بودن جریان
نورآباد- مشهد جیم آباد- مشهد قلعه نوفریمان- فریمان	فرآوری و فروش محصولات، خرید کالاهای متنوع تر، اشتغال، دریافت خدمات تخصصی	دارای روابط دو طرفه- با غلبه به سمت شهر

- pattern urban model in Khorasan region. Tehran, University of Tehran. [in persian]
- AzarBadi, N., et al. (2014). "The Explanation of Population Flows Network in the Firouzkooch Township." geographical-space: 95-110. [in persian]
  - bayat, M. (2009). "A Cluster Analysis of the Development Evaluation of the villages of Kavar District in Shiraz Township." Geography and Environmental Planning 20(1): 113-131. [in persian]
  - Douglass, M. (1998). "A Regional Network Strategy for Reciprocal Rural-Urban Linkages: An Agenda for Policy Research with Reference to Indonesia." Third world planning review.
  - Eftekhari, A. R. and M. Aghayari (2008). "Rating of Sustainability Rural Development" geographical research Quarterly 39(9). [in persian]
  - Eppler, U., et al. (2015). "Urban-Rural Linkages and Global Sustainable Land Use." IINAS.
  - Ghiyasvand, A. and H. M. Far (2011). "Comparison of methods for level determination of development of cities in South Khorasan Province." Financial Economics: 188-165.
  - Hedayat, H. A., et al. (2015). "Analysis of the Rural Development System Using the Integrated Regional Network Pattern (Case Study: Iraq, Kirkuk Province)." Rural Research 6(3): 635-654. [in persian]
  - Kakadezfuli, A. (2014). Ranking and analysis of development rural areas in Khuzestan province based on the development index by SAW model. Sustainable Geography and development. [in persian]
  - Kardovani, P. and M. Niku (2006). "Ranking of the Biza Villages based on population potential, economic power and access." Geographical research 38(1): 131-147. [in persian]
  - Kneep, G. (2002). "Stedelijke bewegingsruimte, over veranderingen in staden land." The Hague: Sdu uitgevers.
  - Mashhad regional plan, Farnahad advisors. 2006
  - Mehr, S. S. H. (2013). "Studing Rating villages services of Astara country Based on the Moris model In order to providing development strategies." territory 10(4): 67-55. [in persian]
  - Mulayi, M., et al. (2002). Isc (26): 147-170. [in

با توجه به این نکته و ویژگی های عملکردی سکونتگاه ها و وضعیت جریان هایی که بین آنها مشخص گردید، می توان نوع روابط روستا شهری منطقه را معلول عوامل زیر دانست.

۱. ظرفیت ها و سرمایه های مورد قبول یک منطقه (در این منطقه، زیارتگاه، خدمات و منافع اقتصادی سرمایه های اصلی محسوب می شوند).

چنانچه روستای میامی و عشق آباد، به دلیل وجود بعد زیارتگاهی این سکونتگاه ها، مورد توجه بوده و جریان هایی را به سمت خود جذب کرده اند و نیز عمده مرکزیت مشهد و مرکزیت یافتن آن در دیگر عملکردها، به دلیل توجه به بعد زیارتی این شهر بوده است. همچنین روستاهایی که نزدیک شهرهای کوچک هستند، در هر حال برای فروش محصول یا دریافت خدمات خاصی باز هم به شهر مشهد مراجعه می کنند. این موضوع اهمیت توان اقتصادی و خدماتی مناطق را مشخص می کند که عامل به وجود آمدن جریان ها به سمت آن می شود.

۲. نحوه توزیع سرمایه ها

به طوری که در این منطقه، توزیع سرمایه ها، در انواع عملکردها در شهر مشهد متمرکز شده و به همین دلیل عمده جریان ها برای بهره مندی از انواع عملکردها، به سمت مشهد است.

۳. میزان تلاش و توان کانون های سکونتگاهی برای بهره مندی از دیگر کانون ها

به طوری که در مقایسه برخی کانون ها، مانند عشق آباد و میامی، می توان این تفاوت را مشاهده کرد؛ عشق آباد برعکس روستای میامی، به صورت کمتری از توان زیارتی خود بهره گرفته است. این عوامل می تواند در تدوین اصول و راهکارهایی که به توسعه متوازن منطقه ای بینجامد، مفید واقع شود. توسعه متوازن منطقه ای از طریق توجه به شاخص های مکان محور و جریان محور به طور همزمان و برای هر دو سکونتگاه های شهری و روستایی قابل انجام است. راهبرد شبکه منطقه ای داگلاس می تواند به عنوان نظریه ای قابل توجه به منظور برنامه ریزی منطقه ای در این ناحیه مورد توجه واقع شود و شدت توسعه مدل تک قطبی را به سمت شبکه ای با جریان های دوسویه، افقی و عمودی و مکمل هدایت کند.

References:

- Afrakhte, H., et al. (2012). "The role of space flows in the prodes of creep rural." Physical Spatial Planning Quarterly: 11 -24. [in persian]
- Arseh-Farnahad (2012). Northeast of the country Physical plan. Tehran. [in persian]
- Asadi, I. and E. Zebardast (2010). "Typology of City-based Regions in Urban and Regional Studies: with an emphasis on concept of "Majmoo-e-ye shahri" in Iran." Honar-ha-ye-ziba (JFAUP) 2(43): 17-30. [in persian]
- Asgari, M. (2013). studing and offering of optimal

- Sepehrdust, S. (2009). "Investigating Government Performance in Socio-Economic Development of Villages in Hamedan Province." Village and development: 69-85. [in persian]
-
- Shakur, A., et al. (2013). "An analysis of the spatial distribution of facilities, Rural Services and Leveling of Dorudzan Marvdasht Villages." Geography and Environmental Studies: 63- 79. [in persian]
- Statistical Center of Iran, <https://www.amar.org.ir>
- Tavakkoliniya, J. and M. Shali (2011). "Regional inequalities in Iran." Quarteriy Journal of Environmental Based Territorial planning: 1-15. [in persian]
- Yusefi, E., et al. (2013). "An evolution analysis of the of small town status in the country's urban system during the period of 1335-85." New Attitudes in Human Geography (25): 35-54. [in persian]
- Zebardast, E. and M. Shahabi (2013). "Analisy the Capacity of Development in Multicentric Urban areas (case study: Central Mazandaran Metropolitan area)." Regional Planning Quarterly 4(11): 48-33. [in persian]
- Zedardast, E. and K. Hajipour (2005). "Analysis and offering a model for the urban system of Khuzestan province." Honar-ha-ye-ziba (JFAUP) 23(23). [in persian]
- Ziyar, K. (2000). Principles and Methods of Planning. Tehran, University of Tehran. [in persian]
- Mulayi, M., et al. (2002). "Studing and comparing the efficiency of small and large industrial groups in Iran." ISC (26): 147-170. Musavi, M. S. (2013). "Determination and analysis of the development levels of the village district of Chaldoran." Geography and Planning: 215-235. [in persian]
- MUSHI, N. (2003). "REGIONAL DEVELOPMENT THROUGH RURAL-URBAN LINKAGES: The Dar-es Salaam Impact Region." University of Dortmund.
- Rezvani, M. and M. Shahcheragh (2011). "Rural-urban ties, immigration networks and rural development: Case study of Dehmala region, Semnan province." Community Development (Rural and Urban Communities) 3(1). [in persian]
- Rezvani, M., et al. (2014). "THE IMPACT OF RURAL-URBAN LINKAGES ON DIVERSIFICATION OF THE RURAL ECONOMY WITH EMPHASIS ON WOODCRAFT (CASE STUDY: JOWKAR DISTRICT, MALAYER COUNTY, AND HAMEDAN PROVINCE)." Indian Journal of Fundamental and Applied Life Sciences ISSN.
- Rondinelli, D.A (1997). "RURAL-URBAN LINKAGES AND DEVELOPMENT: A CASE STUDY OF NORTH SULAWESI, INDONESIA. M.A." The Flinders University of South Australia.
- Saeedi, A. and F. Taghizadeh (2005). "Regional Networking Strategy, Urban Rural Links and Regional Development." Journal of the Iranian Geographic Society: 47-33. [in persian]
- Saeedi, A. and R. Soltani (2004). "The role of metropolitan links in the spatial transformation of peripheral villages (Hesar village of Mashhad metropolitan area)." Journal of the Iranian Geographic Society: 35-48. [in persian]
- Saeedi, A., et al. (2012). "Comparative Study of Barriers to the Formation of Urban Village Links (Marvdasht and Koohdasht)." Journal of the Iranian Geographic Society: 26-27. [in persian]
- samiei, D., et al. (2013). "Converting the village to the city and Its role in regional development and in the evolutions of the urban system." Arid regions Geographic Studies: 17-36. [in persian]
- Sarrafi, M. (1998). Principles of Regional Planning and Development. Tehran, Iran Planning Organization. [in persian]

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی